

УДК 007: 304: 070

Репіна М. О.

студ. гр. СНЗ-313 НУ «Запорізька політехніка»

ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНА ПАРАДИГМА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО РАДІОФІЛЬМУ: ВІД ІСТОРИЧНОЇ РЕТРОСПЕКЦІЇ ДО ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОДІЙ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

У сучасному медіапросторі радіофільм постає як складний синтетичний жанр, що виник на стику радіожурналістики і літературної творчості, трансформувавшись під впливом нових технічних можливостей та суспільних запитів. Головна проблема функціонування цього жанру сьогодні полягає в докорінній зміні його жанрово-тематичної парадигми: від традиційної художньо-документальної ретроспекції, зосередженої на минулому, до виконання ролі оперативного інструменту фіксації живої історії. Сучасний радіофільм не просто розповідає про події, він стає формою аудіального документування, де звук і «живе слово» – прямі докази реальності, що особливо гостро відчувається в контексті повномасштабної війни.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю збереження національної пам'яті та створення достовірного аудіального архіву подій, що відбуваються в реальному часі. Радіофільм, завдяки своїй здатності створювати ефект присутності, стає незамінним у фіксації воєнних злочинів та особистих трагедій, водночас виконуючи функцію протидії дезінформації. Важливим аспектом є вимога абсолютної достовірності: радіоісторія як різновид жанру має базуватися виключно на верифікованих фактах і джерелах, що потребує від автора ретельного аналізу, перевірки дат, цифр та зіставлення свідчень різних очевидців для досягнення об'єктивності.

Теоретичне підґрунтя дослідження базується на працях В. Лизанчука [1], який виокремив ключові ознаки документального радіофільму та запропонував їх класифікацію за тематикою та тривалістю. Зокрема, науковець виділяє історичні, біографічні та екологічні типи радіофільмів, наголошуючи на відсутності чіткої межі між ними через переплетіння долі особистостей із глобальними подіями. Практичне втілення цих концепцій у сучасному українському радіомовленні реалізується через діяльність таких медіафахівців, як І. Славінська, В. Носков, В. Єрмолаєва, які працюють над

створенням нових форматів радіодокументалістики на платформах Українського Радіо і Громадського радіо.

Жанрово-тематична парадигма сучасного радіофільму демонструє значне розширення. Прикладом біографічного напрямку може бути цикл «Світочі епохи» (Українське Радіо), який зосереджується на висвітленні маловідомих сторінок життя культурних діячів через прийом ретроспекції. Наприклад, у радіофільмі про Григора Тютюнника «З любові і муки» автори використовують унікальні архівні записи голосу самого письменника, поєднуючи їх з ігровими сценами. Аналогічно у проєкті «Що є свобода?», присвяченому 300-річчю Григорія Сковороди, діалог між оповідачкою Адою Роговцевою та філософом, якого озвучив Сергій Жадан, дозволяє актуалізувати ідеї мислителя через специфіку його мови. Радіофільм «І правду, й боротьбу благословити» через діалоги відтворює безкомпромісну боротьбу Олени Пчілки за українську культуру, розкриваючи її стосунки з родиною та тогочасною владою.

Історична складова парадигми включає як аналіз новітніх політичних процесів, так і глобальний воєнний контекст. Проєкт «Від Нормандії до Парижа» (Українське радіо) реконструює п'ятирічну хронологію спроб врегулювання конфлікту на Донбасі (з 2014 по 2019 роки), використовуючи фрагменти реальних виступів політиків. Це забезпечує документальну точність матеріалу. Водночас чотирисерійний цикл «Війна. Пори року» (Українське Радіо) пропонує компаративний аналіз бойових дій у різні сезони на прикладі конфліктів у Чечні, Боснії, Лівані й Карабаху, дозволяючи слухачеві глибше зрозуміти природу воєнних конфліктів кінця XX – початку XXI століття.

Центральним вектором сучасної парадигми є документування подій повномасштабного вторгнення. Радіофільм «Зустрінемося на Драмі» (Громадське радіо) є прикладом прямої фіксації воєнних злочинів. Через спогади співробітників Маріупольського драматичного театру, як-от Олени Білої, відтворюється хронологія трагедії: від перетворення культурного центру на сховище для сотень людей до моменту авіаудару. Ці свідчення насичують твір фактами, які перетворюють його на аудіодокумент епохи. Цикл «Фото війни. Історії з-за кадру» (радіо «Культура») розкриває контекст створення знакових світлин, де, наприклад, знищений літак «Мрія» постає символом руйнівного масштабу ворожої навали.

Екологічний напрям радіофільму в умовах війни набуває нового змісту, фокусуючись на довгострокових наслідках бойових дій. У проєкті «Токсичний врожай» (Громадське радіо) на основі інтерв'ю з жителями прифронтових територій та експертних коментарів екологів розкривається проблема хімічного отруєння ґрунтів внаслідок вибухів. Радіофільм пояснює складні процеси перетворення твердих речовин боєприпасів на газоподібні

токсичні сполуки, що безпосередньо впливає на здоров'я людей. Паралельно з цим, проєкт «Ми – нація, що не боїться радіації» (Громадське радіо) досліджує феномен життя самопоселенців у Чорнобильській зоні, висвітлюючи їхнє ставлення до радіаційної небезпеки через тридцять років після катастрофи.

Жанрова своєрідність сучасних радіофільмів виявляється також у специфіці їх побудови: від короткометражних творів до багатосерійних мінісеріалів. Для них характерним є використання великої кількості аудіоефектів та шумів (понад 100 у фільмі про «Пласт»), що разом із документальністю та чітким хронометражем створює цілісний художній образ. Тематика сучасного радіофільму продовжує розширюватися, охоплюючи такі гострі соціальні питання, як права ЛГБТКІ+ військових («Рівні у бою, та не рівні у правах: ЛГБТКІ+ військові на захисті України») або порятунок тварин із зони бойових дій («Врятуйте лапки»), що свідчить про гнучкість та актуальність жанру.

Отже, жанрово-тематична парадигма українського радіофільму еволюціонувала в бік посилення документалізму та оперативної фіксації дійсності. Сучасний радіофільм успішно поєднує історичну ретроспекцію, біографічну розвідку та аналіз із завданням документування повномасштабної війни. Це перетворює жанр на унікальний інструмент формування національної пам'яті, де кожен звуковий фрагмент слугує підтвердженням історичної правди та допомагає аудиторії осмислити складні події сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лизанчук В. Основи радіожурналістики : підручник. Київ : Знання, 2006. 689 с.
2. Лизанчук В. Радіожурналістика: засади функціонування : підручник. Львів : ПАІС, 2000. 366 с.
3. Як розповідати про воєнні злочини у форматі радіофільму. Конспект з вебінару Вікторії Єрмолаєвої та Юлії Соганчі. *Академія викладачів журналістики*. URL: <https://www.jta.com.ua/knowledge-base/yak-rozpovidaty-pro-voenni-zlochyny-u-formati-radiofilmu-konspekt-z-vebinaru-viktorii-ermolaievoi-ta-yulii-sohanchi/> (дата звернення: 05.04.2026).